

established in
2016

MAS JOURNAL of Applied Sciences

ISSN 2757-5675

DOI: <http://dx.doi.org/10.52520/masjaps.217>

Araştırma Makalesi

Mardin İlinde Yayılış Gösteren *Salvia* L. Taksonları Üzerine Bir Araştırma

Fatma MUNGAN KILIÇ^{1*} (Orcid ID: 0000-0001-6858-3458)

¹Mardin Artuklu Üniversitesi, Kızıltepe Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Artuklu, Mardin

*Sorumlu yazar: fatmamungankilic@artuklu.edu.tr

Geliş Tarihi: 28.11.2021

Kabul Tarihi: 15.01.2022

Özet

Bu çalışmada, 2018-2020 yılları arasında Mardin’de yayılış gösteren *Salvia* cinsinin 4 seksiyonuna ait 10 (*Salvia* seksiyon: *S. macrochlamys* Boiss. & Kotschy, *S. trichoclada* Benth., *S. suffruticosa* Montbret & Aucher ex Benth., *S. bracteata* Banks & Sol.; *Hymenosphace* seksiyon: *S. multicaulis* Vahl; *Aethiopsis* seksiyon: *S. syriaca* L., *S. montbretii* Benth., *S. palaestina* Benth., *Salvia brachyantha* subsp. *brachyantha* (Bordz.) Pobed.; *Hemisphace* seksiyon: *S. russellii* Benth.) taksonun morfolojik özellikleri, habitat alanları ve tehlike kategorileri incelenmiştir. Bitkiler genellikle serpentin topraklar, yol kenarı ve yamaçlarda yayılış gösterirler. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı ve IUCN 2001 risk kategorilerine göre, taksonların hepsi geniş yayılışlıdır (LC). Belirlenen taksonların tümü İran-Turan fitocoğrafik bölgesinin elementidir. Bu çalışma, Türkiye’nin sahip olduğu biyolojik zenginliklerin tanınmasına, korunmasına ve konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalara da katkıda bulunmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Biyoçeşitlilik, IUCN, Mardin, *salvia*, Türkiye

A Survey on *Salvia* L. Taxa Distributed in Mardin Province

Abstract

In this study, the morphological features, habitat areas and danger categories of 10 taxa (*Salvia* sect.: *S. macrochlamys* Boiss. & Kotschy, *S. trichoclada* Benth., *S. suffruticosa* Montbret & Aucher ex Benth., *S. bracteata* Banks & Sol.; *Hymenosphace* sect.: *S. multicaulis* Vahl; *Aethiopsis* sect.: *S. syriaca* L., *S. montbretii* Benth., *S. palaestina* Benth., *Salvia brachyantha* subsp. *brachyantha* (Bordz.) Pobed.; *Hemisphace* sect.: *S. russellii* Benth.) belonging to 4 sections of the genus *Salvia* distributed in Mardin between 2018-2020, were examined. Plants generally spread on serpentine soils, roadsides and slopes. According to the Red Book of Plants of Turkey and IUCN 2001 risk categories, all taxa are widely distributed (LC). All of the identified taxa are elements of the Irano-Turanian phytogeographic region. This study will contribute to the recognition, protection of Turkey's biological richness and to other studies on the subject.

Keywords: Biodiversity, IUCN, Mardin, *salvia*, Turkey

GİRİŞ

Türkiye, sahip olduğu farklı coğrafik, fitocoğrafik, jeolojik ve iklimsel özelliklerinden dolayı dünyanın en zengin bitki örtüsüne sahip ülkelerin başında yer almaktadır. Türkiye Florası yaklaşık 12.000 bitki taksonuna sahiptir (Güner ve ark., 2012). Avrupa kıtasında ise yaklaşık olarak 12.000 bitki türü yayılış göstermektedir (Tutin ve ark., 1980). Tüm Avrupa ülkelerinde toplam endemik takson sayısı 2.750 civarında iken Türkiye'deki endemik takson sayısı ise yaklaşık 4.000 olduğu belirtilmektedir (Güner ve ark., 2012). Lamiaceae (Ballıbabagiller) familyası dünyada yaklaşık 250 cins ve 7.000 tür ile temsil edilmektedir (Kahraman ve ark., 2009). Bu familya üyeleri Akdeniz ülkeleri başta olmak üzere Avustralya, Güney-Batı Asya ve Güney Amerika'da yoğun yayılış göstermektedir (Temel, 2000). Türkiye Lamiaceae familyasının önemli gen merkezlerinden biridir. Bu familya Türkiye'de 45 cins ve yaklaşık 574 takson temsil edilir. Türkiye'deki endemizm oranı yaklaşık % 44.5 olan bu familya, içerdiği takson sayısı bakımından ülkenin en zengin üçüncü familyası konumundadır (Davis, 1985; Güner ve ark., 2012). Bu familyanın *Salvia* L. (Adaçayı) cinsi, Türkiye Florasında 87 tür olarak tanımlanmış ve bunların %50'sinin endemik olduğu kaydedilmiştir (Davis, 1982; Güner ve ark., 2000). Türkiye'de yapılan son

araştırmalara göre *Salvia* cinsi 106 takson, taksonlardan 58'i endemik olup, endemizm oranı % 51'dir (Güner ve ark., 2012). Latince kelime anlamı sağlığı ifade eden *Salvia* L. taksonları; otsu, çalı veya yarıçalı formunda tek yıllık veya çok yıllık bitkilerdir. Genellikle belirgin aromatik kokuya ve salgı tüylerine sahiplerdir. Çiçekleri beyaz, sarı, pembe, mavi veya mor renkli, iki dudaklıdır. Farklı habitatlarda ve yükseltilerde yayılış gösterir (Davis, 1985). *Salvia* L. türleri gerek tıbbi gerekse de birçok türü baharat olarak kullanımlarından dolayı ekonomik önem taşır. *Salvia* L. türlerinin bazıları tıbbi değer taşımalarının yanı sıra güzel görümlü çiçekleri nedeniyle bahçe ve parklarda dekoratif süs bitkileri olarak yetiştirilmektedir (Albayrak ve ark., 2008). Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 36°55'-38°51'Kuzey enlemleri ve 39°56'-42°54' Doğu boylamlarının kesişim noktasında yer almaktadır. 10 ilçeye sahip olan ilin kuzeyinde Diyarbakır ve Batman illeri, güneyinde Suriye Devleti, doğusunda Şırnak ve Siirt ile batısında Şanlıurfa ili yer almaktadır (Şekil 1) (Anonim, 2020; Demir, 2010). Yörede Akdeniz iklimi, karasal ve çöl ikliminin görülmesi, dağ kesimi ve ova kesimi arasındaki yüksekliğin 600-800 m kadar olması bitki çeşitliliğinin artmasına sebep olmaktadır.

Şekil 1. Çalışma alanı

Bu çalışmada C8 karesinde yer alan Mardin ilinde yayılış gösteren *Salvia* L. cinsinin 4 seksiyonuna ait 10 taksonun detaylı morfolojik özelliklerini, habitat alanlarını, tehlike kategorilerini tespit etmek ve fitocoğrafik olarak önemli bir konumda yer alan Mardin ilinin floristik zenginliğini incelemek ve katkı sağlamak amaçlanmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma bölgesi olan Mardin’de 2018-2020 yıllarında yapılan arazi çalışmalarında lokalite, habitat, popülasyon durumları ve tehdit unsurları tespit edilerek toplanan *Salvia* L. cinsine ait örneklerin teşhisleri ilgili literatürlere dayanılarak yapılmıştır (Davis, 1965,1985; Güner ve ark., 2012). Taksonların lokalite, habitat bilgileri, toplanma tarihleri, fitocoğrafik bölgeleri, endemizm durumları bu konudaki kaynaklara bakılarak (Davis, 1985; Ekim ve ark., 2000; Güner ve ark., 2012) ve IUCN risk kategorileri ise ilgili literatürlerden (Ekim ve ark., 2000; IUCN, 2001) yararlanarak belirlenmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma alanında *Salvia* L. cinsinin 4 seksiyonuna ait 10 takson tespit edilmiştir. Belirlenen taksonların morfolojik özellikleri detaylı olarak incelenmiştir. Taksonların morfolojik karşılaştırılmaları Türkiye Florası (Hedge, 1982) ve Kahraman (2011), tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılarak çizelge halinde verilmiştir (Çizelge 1-10). Bu şekilde çalışmalar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar görülmüştür.

Seksiyon 1: *Salvia* (Benth.) Hedge, Flora Europaea. 3: 188 (1972).

Syn: Sect. *Eusphace* Benth., Lab. Gen. Sp. 194 (1833).

S. bracteata Banks & Sol. in Russell, Aleppo 2(2): 242 (1794) (Şekil 2).

Çok yıllık bitki, tabanında yarı çalimsı. Gövdeler birkaç dallı, dört köşeli, genellikle morumsu renkli, 45-93 cm yüksekliğinde, yükselici veya dik, yoğun salgılı villos veya pilos tüylü, bazen de uzun salgısız villos tüylere sahiptirler. Yapraklar pinnatisekt, ovato-oblong şekilli, ortadaki büyük yaprak 2.5-8x1.5-4 cm ve yanlarda daha küçük 1-2 çift yaprak yer alır, yoğun salgısız pilos tüylü; kenarları tırtıklı ve ince testere dişli; yaprak sapı 1-5.5 cm uzunluğunda, seyrek kirpikli tüylü, bazen tüysüzdür. Çiçeklenme eksenini panikulat, yoğun salgı tüylüdür. Çiçekler halka dizilişli 5-10, aralıklı, yarı zarımsı çiçek yaprakları ile çevrilidir. Brakteler çok sayıda, parlak veya soluk yeşilimsi, 15-45x1-2 mm; brakteoller mevcuttur. Çiçek sapları 1-5 mm uzunluğunda, salgı tüylü veya tüysüz. Kaliksler borumsu huni şeklinde, 13-20 mm uzunluğunda, salgılı villos tüylü. Korolla üst dudak sarımsı-turuncu, alt dudak pembe-morumsu renkli, 15-31 mm uzunluğunda; halkalı, korolla borusu 10-18 mm uzunluğunda; üst dudak düz veya hafif oraksı. Stamen tipi A. Stamenler, korolla üst dudağında bulunur. Filamentler 4-8 mm; anterler 2-4 mm ve stilus ise 23-34 mm uzunluğundadır. Tohum 4.66x3.66, subprolat, siyahımsı kahverengidir. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise meyve verir. *Quercus brantii* altlarında, üzüm bağları kenarı, yol kenarları dahil olmak üzere çok çeşitli habitatlarda, 970-1.076 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Suriye] Halep, Russell.

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Bakırkırı mevki, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°19'22"K-40°46'04"D, 979 m, 11.06.2019, M.Kılıç 204. Mardin: Artuklu, Bakırkırı mevki, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı,

37°19'22''K-40°46'04''D, 979 m, 11.05.2020, M.Kılıç 224. Mardin: Artuklu, Zınnar Hz. Hüseyin cami mevki, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* topluluğu altı, 37°22'16''K-40°42'01''D, 998 m, 17.05.2020,

M.Kılıç 229. Mardin: Artuklu, Zınnar mevki yayla yolu, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°24'41''K-40°41'13''D, 1.076 m, 14.06.2020, M.Kılıç 242.

Çizelge 1. *S. bracteata* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	45-93	20-50	20-60 (-80)
Yaprak boy-en	2.5-8 x 1.5-4	2.5-7 x 1.5-3.5	2.5-8 (-11) x 1.5-4 (-6)
Yaprak sapı boy	1-5.5	1-5	1-5,5
Çiçek sayısı	5-10	5-10	5-10
Brakte boy-en	15-45 x 1-2	-	14-20 x 6-10
Çiçek sapı boy	1-5	1-5	1-5
Kaliks boy	13-20	12-16	10-16
Korolla boy	15-31	20-30	20-35 (-42)
Korolla tüpü boy	10-18	14-20	14-25
Filament	4-8	-	-
Anter	2-4	-	-
Stilus	23-34	-	-

Şekil 2. *Salvia bracteata* türünün arazide genel ve çiçek durumu yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesinde yaygın, Türkiye'nin tamamına yakını.

S. macrochlamys Boiss. & Kotschy in Boiss., Fl. Or. 4: 595 (1879) (Şekil 3).

Çok yıllık bitki. Keskin kokulu. Gövdeler çok sayıda, 18-60 cm yüksekliğinde, sarımsı-yeşilimsi renkli, çiçeksiz sürgünler yerden yükselici, yeşil renkli, yukarıda dallı, yapraklı, yoğun salgı tüylü ve seyrek salgısız villos tüylüdür. Yapraklar basit, oval ile oblong, 3.5-11x1.6-4 cm, almaşlı

dizilişli, çoğunlukla saplı salgı tüylü ve bazıları sapsız, kenarları tırtıklı ve testere dişli; yaprak sapı 2-4 cm uzunluğunda. Çiçeklenme eksenini kısa dallı panikulatlı veya değil, yoğun salgı tüylü ve seyrek salgısız villos tüylüdür. Çiçekler halka dizilişli 2, birbirine yaklaşık. Brakteler kaliksten daha uzun, kaliksi sarıyor, ovat, ovat-oblong, 18-26x9-18 mm, yoğun salgı tüylü ve seyrek salgısız villos tüylü, zarımsı, belirgin damarlı, yeşilimsi beyaz renkli; brakteoller mevcut. Çiçek sapları 1-2.5 mm uzunluğunda, sert, dik yayık. Kaliks borumsu-ovat, 13-20 mm uzunluğunda, yeşilimsi beyaz, villos ve pilos salgı tüylü, seyrek salgısız tüylü,

meyve halinde kaliks kalın dokulu; üst dudak üç dişli, sivri uçlu. Korolla üst dudak beyaz ve alt dudak morumsu pembe, 18-35 mm uzunluğunda, üst dudağın üzerinde basit tüyler; korolla tüpü 10-20 mm uzunluğunda, yukarı doğru genişleyen, halkalı; üst dudak düz, küt; alt dudak benekli, pulsuz. Stamen tipi A. Stamenler, korolla üst dudağında bulunur. Filamentler 6-13 mm; anterler 2.5-4 mm ve stilus ise 23-40 mm uzunluğundadır. Tohum 6.47x5.10, subprolat, kahverengidir. Haziran-temmuz aylarında çiçeklenir, temmuz-ağustos aylarında ise meyve verir. *Quercus* çalılıklarında, yol kenarı

ve açık yamaçlarda, 950-1.000 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir. Tip: [Türkiye B8 Muş] Schistosis'te Alpler'de, Ermenistan'ın Musch bölgeleri yakınında, 1525 m, [9 ix 1859], Kotschy 508 (holo. G! iso. W!). Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Eskikale Mahallesi, Bakırkırı mevkii, yol kenarı yamaçlar, 37°19'22"K-40°46'01"D, 980 m, 11.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 204. Mardin: Artuklu, Eskikale Mahallesi, Bakırkırı mevkii, yol kenarı yamaçlar, 37°19'22"K-40°46'01"D, 980 m, 24.08.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 244.

Çizelge 2. *S. macrochlamys* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	18-60	30-50	30-50
Yaprak boy-en	3.5-11 x 1.6-4	4-7 x 2-4	3.5-9 x 2-7.5
Yaprak sapı boy	2-4	2-4	2-5
Çiçek sayısı	2	2	2
Brakte boy-en	18-26 x 9-18	30-40 x 15-20	25-45 x 15-25
Çiçek sapı boy	1-2,5	-	1-3(-4)
Kaliks boy	13-20	20 (yaklaşık)	14-20
Korolla boy	18-35	35 (yaklaşık)	23-35
Korolla tüpü boy	10-20	-	18-25
Filament	6-13	-	5-9
Anter	2.5-4	-	3-5
Stilus	23-40	-	25-40

Şekil 3. *Salvia macrochlamys* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.
Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

S. suffruticosa Montbret & Aucher ex Benth. in Ann. Sci. Nat. ser. 2, 6: 39 (1836) (Şekil 4).

Sinonim: *S. alexandri* Pobed. in Fl. URSS 21: 653 (1954).

Çok yıllık bitki, tabanında hafif yarı çalimsı. Gövdeler çok sayıda, 23-50 cm yüksekliğinde, yükselici dik, genellikle morumsu yeşil, genellikle tüylü. Yapraklar pinnatisekt, dıştaki yapraklar lanseolat-ovate, ortadaki büyük yaprak ovate, 3-4.5x1-1.5 cm, 2-3 çift daha küçük yan yapraklar yer alır, damarlar üzerinde pilos salgı ve sapsız salgı bezeleri yer alır; kenarları testere dişli; yaprak sapı 0.5-1.5 cm uzunluğunda. Çiçeklenme eksenini panikulat, yoğun pilos ve villos tüylüdür. Çiçekler halka dizilişli 2-8 (-10), aralıklı. Brakteler lanseolat-ovate, sivri uçlu, 2-3.5x0.8-1 mm; brakteler mevcut. Çiçek sapları 2-7 mm uzunluğunda, pilos tüylüdür. Kaliksler çan şeklinde, 10-15 mm uzunluğunda, meyve halinde daha uzun ve geniş, yeşilimsi uçlara doğru morumsu renkli, pilos ve villos salgısız tüylü; üst dudak üç dişli, sivri uçlu ve koyu renkli. Korolla üst dudak morumsu pembe, alt dudak lila renkli,

15-26 mm uzunluğunda; üst dudak üzerinde basit tüyler; korolla tüpü 10-16 mm uzunluğunda, halkalı; üst dudak düz, hafif oraksı. A tipi stamenler, korolla üst dudakında bulunur. Filamentler 2-4 mm; anterler 2-4 mm ve stilus ise 20-32 mm uzunluğundadır. Tohum 5.38x4.81, prolat-sferoidal, kahverengidir. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise meyve verir. Nadas tarlaları ve kiraz bahçeleri-üzüm bağları, taş yığınları, 1.076-1.126 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Türkiye B6 Kahramanmaraş] ad Akdog in Tauro orientalis, [1834], Aucher 2131 (holo. G, iso. K! W!).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Hamzabey Mahallesi, Zınnar mevkii, yayla yolu, *Quercus brantii* topluluğu, yamaçlar, 37°22'41"K-40°41'13"D, 1.076 m, 22.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 217. Mardin: Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Leylak sokak, Sultancırlığı kiraz bahçeleri-üzüm bağları mevkii, taş yığınları, 37°23'37"K-40°40'42"D, 1.126 m, 13.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 226.

Çizelge 3. *S. suffruticosa* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	23-50	30-60	30-60
Yaprak boy-en	3-4.5 x 1-1.5	12-20 x 6-11	2.5-5.5 x 0.5-2
Yaprak sapı boy	0.5-1.5	1-3	0.5-3
Çiçek sayısı	2-8(-10)	2-8(-10)	2-8(-10)
Brakte boy-en	2-3.5 x 0.8-1	8-17 x 4-8	8-17 x 4-8
Çiçek sapı boy	2-7	3-8	3-8
Kaliks boy	10-15	10-12	8-13
Korolla boy	15-26	22-25(-28)	22-25(-28)
Korolla tüpü boy	10-16	15 (yaklaşık)	15 (yaklaşık)
Filament	2-4	-	-
Anter	2-4	-	-
Stilus	20-32	-	-

Şekil 4. *Salvia suffruticosa* türünün arazide çiçekli ve tohum yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu ve nadiren Türkiye'nin Akdeniz bölgesinde.

S. trichoclada Benth. in DC., Prodr. 12: 267 (1848) (Şekil 5).

Çok yıllık bitki. Tabanda az çok yarı çalimsı. Gövdeler birkaç, genellikle morumsu ve bazen yeşil, 30-85 cm uzunluğunda, çiçeksiz sürgünler mevcut, altta dallanma gösterir, yükselici dik, genellikle çok uzun salgısız villos ve nadiren salgılı pilos tüylü. Yapraklar pinnatisekt, ovat-oblong, ortadaki büyük yaprak 2-5.5x1.2-2.5 cm ve dıştaki yapraklar 1-2 çift, tüysüz veya salgısız ve salgılı pilos; kenarları yuvarlak dişli, testere dişli; yaprak sapı 2-6 cm uzunluğunda, seyrek villos tüylüdür. Çiçeklenme ekseni panikulat, salgı pilos ile yoğun uzun salgısız villos tüylüdür. Çiçekler halka dizilişli 2-8, aralıklı. Brakteler çiçek durumundaki üst dudak kalikse yaklaşık olarak eşit, alt kaliksten ise daha uzun, ovat-akuminat, 2-3.5x1-1.5 mm, salgısız villos ve salgılı pilos tüylere sahip, morumsu yeşilimsi; brakteoller mevcut. Çiçek sapları 2-6 mm uzunluğunda, sert, dik yayık. Kaliks tüpsü-huni şeklinde, 11-14 mm, meyve halinde 15-23 mm'ye kadar uzar ve

dudaklar birbirinden uzaklaşır, morumsu, uzun salgısız ve salgılı pilos tüylü; üst dudak üç dişli, akuminat. Korolla üst-alt dudak ayrılmadan alt dudak sarımsı, açıldıktan sonra üst dudak morumsu, alt dudak pembe ile lila renkli 20-36 mm uzunluğunda, üst dudağın üzerinde kısa kapitat salgılı tüyler, alt dudak dışında uzun salgısız villos ve kısa kapitat salgılı tüyler; düzensiz halkalı, korolla tüpü 10-22 mm uzunluğunda; üst dudak düz; alt dudak benekli, pulcuksuz. A tipi stamenler, korolla üst dudağında bulunur. Filamentler 3-5 mm; anterler 2-3 mm ve stilus ise 21-37 mm uzunluğundadır. Tohum 4.78x4.11, subprolat, siyahımsı-kahverengidir. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise meyve verir. Dere, *Quercus* çalılıkları, çimenli yerler, 1.000-1 100 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Türkiye B7?] Mezopotamya, Aucher 1566 (G! K!).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Zinnar mevki yayla yolu, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°24'41''K-40°41'13''D, 1.076 m, 22.06.2019, M.Kılıç 222. Mardin: Artuklu, Zinnar mevki yayla yolu, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°24'41''K-40°41'13''D, 1.076 m, 11.05.2020, M.Kılıç 225.

Cizelge 4. *S. trichoclada* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	30-85	20-50	20-70(-85)
Yaprak boy-en	2-5.5 x 1.2-2.5	2.5-5.5 x 0.5-2	1.5-5.7 x 0.8-3.5
Yaprak sapı boy	2-6	-	2-6
Çiçek sayısı	2-8	2-8	2-8
Brakte boy-en	2-3.5 x 1-1.5	-	(12-)15-40 x (8-)10-20
Çiçek sapı boy	2-6	3-6	2-6(-9)
Kaliks boy	15-23	15-20(-25)	(15-)18-25
Korolla boy	20-36	20-40	(20-)25-40
Korolla tüpü boy	10-22	-	18-30
Filament	3-5	-	6-7
Anter	2-3	-	3-4
Stilus	21-37	-	25-42

Şekil 5. *Salvia trichoclada* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu.

Seksiyon 2: *Hymenosphace* Benth. Lab. Gen. Sp. 214 (1833).

S. multicaulis Vahl, Enum. Pl. 1:225 (1805). (Şekil 6).

Sinonim: *S. acetabulosa* Vahl, op. cit. 227 (1805) non L. (1767) excl. syn.; *S. szovitsiana* Bunge, Lab. Pers. 43 (1873); *Schraderia 'acetabulosa'* (Vahl) Pobed. in Fl. URSS 21: 369 (1954); *Arischrada multicaulis* (Vahl) Pobed. in Novit. Syst. Pl. Vasc. (Leningrad) 9: 247 (1972). Ic: Fl. URSS 21: t.18 f. 1 (1954), as *Schraderia acetabulosa*.

Çok yıllık, sık gövdeli küme teşkil eden odunsu rizomlu. Gövdeler dik, dallanmamış, belirgin dört köşeli, 20-31 cm yüksekliğinde, genellikle salgılı

pilos ve villos tüylü, bazen dallanmış tüylü, genellikle morumsu renkli. Yapraklar basit, ovat-eliptik ile bazen yarım dairemsi, 1.3-3.5x1-2 cm, üst yüzeyi kırışık oymalı; damarlar belirgin, dallanmış yıldızsı tüylü, kenarları yuvarlak dişli; yaprak sapları 2-6 cm uzunluğunda. Çiçekler halka dizilişli 4-10, genellikle aralıklı. Brakteler genişçe ovat, 6-22x4-8 mm, kenarları morumsu renkli; brakteler mevcut. Çiçek sapları 1-4 mm uzunluğunda, dik yayık. Kaliks çan şeklinde, 6-15 mm uzunluğunda, meyve halinde 16-20 mm uzunluğunda, seyrek ve yoğun salgı tüylü veya villos, morumsu-mor; üst dudak belli belirsiz 3 loblu. Korolla morumsu-menekşe, 5-20 mm uzunluğunda; tüp dik, 4-13 mm uzunluğunda, halkalı; üst dudak düz ve dışı yüzeyi pilos ve villos tüylü. A tipi stamenler, korolla üst dudağında bulunur. Filamentler 17-34 mm; anterler 6-21 mm ve stilus ise 8-30 mm uzunluğundadır. Tohum 4.19x3.66,

subprolat, kahverengidir. Nisan-mayıs aylarında çiçeklenir, mayıs-haziran aylarında ise meyve verir. Kayalık, vadi kenarı, alıç toplulukları, yol kenarı yamaçlar, bozulmuş step, 880-1.100 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: “Hab. in Oriente. Ex. Herb. Desfontainii” (holo. C-Vahl).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Eskikale Mahallesi, Bakırkırı mevki, yol kenarı yamaçlar, 37°19'14"K-40°45'36"D, 1.004 m, 27.04.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 195. Mardin: Artuklu, Cevizpınar Mahallesi, Nehruk Sokak Mevkii, taşlı yamaç, 37°21'50"K-40°45'21"D, 1.087 m, 04.05.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 197. Mardin: Kızıltepe, Uluköy-Ayaz mahalleleri arası yol kenarı kayalık yamaçlar,

37°18'09"K-40°37'23"D, 737 m, 25.05.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 201. Mardin: Mazıdağı, Derik-Mazıdağı yolu, Enginköy erozyon kontrolü sahası mevki, kıraç yamaçlar, 37°28'00"K-40°26'42"D, 1.001 m, 16.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 211. Mardin: Midyat, Eskimidyat, Kooperatif caddesi-833 sokak mevki, Çetintaş kalker madencilik yolu üzeri yol kenarı, 37°26'13"K-41°21'06"D, 969 m, 15.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 209. Mardin: Artuklu, Zınnar mevki yayla yolu, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°24'41"K-40°41'13"D, 1.076 m, 04.05.2020, M.Kılıç 222. Mardin: Artuklu, Bakırkırı mevki, yol kenarı yamaçlar, *Quercus brantii* altı, 37°19'22"K-40°46'04"D, 979 m, 11.05.2020, M.Kılıç 224.

Çizelge 5. *S. multicaulis* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	20-31	12-55	12-60
Yaprak boy-en	1.3-3.5 x 1-2	2-4(-7) x 1-3.5	2-4.5 (-7) x 1-3.5
Yaprak sapı boy	2-6	1.5-6	1,5-6
Çiçek sayısı	4-10	4-10	4-10
Brakte boy-en	6-22 x 4-8	15x10 (yaklaşık)	15x10 (yaklaşık)
Çiçek sapı boy	1-4	2-4	2-5
Kaliks boy	16-20	15-17	15-22
Korolla boy	5-20	18 (yaklaşık)	15-22
Korolla tüpü boy	4-13	12 (yaklaşık)	11-14
Filament	17-34	-	-
Anter	6-21	-	-
Stilus	8-30	-	-

Şekil 6. *Salvia multicaulis* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).
Türkiye'deki yayılışı: Tüm Türkiye.

Seksiyon 3: *Aethiopsis* Benth. Lab. Gen. Sp. 222 (1833).

***Salvia brachyantha* subsp. *brachyantha* (Bordz.) Pobed. in Fl. URSS 21: 660 (1954). (Şekil 7).**

Synonym: *S. modesta* Boiss., Fl. Or. 4: 621 (1879) p.p.; *S. modesta* Boiss. var. *brachyantha* Bordz. in Mem. Soc. Nat. Kiev 25: 113 (1915). Ic: Fl. URSS 21: t. 15 f. 3 (1954).

Kalın odunsu köklere sahip çok yıllık. Gövdeler tek veya birkaç, dik, 15-63.5 cm boyunda, dört köşeli, aşağıda yeşil yukarıya doğru morumsu renkli, yoğun salgı tüylü ile seyrek salgısız örümceksi tüylü. Yapraklar basit, linear-oblong ve geniş ovat şekilli, 10-35 x 3-20 cm, kenarları tırtıklı, yüzeyi buruşuk; yaprak sapı 2-7.5 cm uzunluğundadır. Çiçeklenme eksenini, birkaç dallı ve geniş panikulat, yoğun örümceksi tüylü ve salgılı tüylüdür. Çiçekler halka dizilişli 2-6, genellikle aralıklı. Brakteler genişçe oval, sivri uçlu, yeşilden mora doğru rengi, yaklaşık 14-20 x 7-24 mm. Çiçek sapları 2-4.5 mm, yoğun salgısız örümceksi tüylü. Kaliksler borumsu çan şeklinde, 6-11 mm, yeşil ile morumsu renkli, yoğun salgısız örümceksi tüylü ve salgılı tüylü; üst dudak üç dişli, ortadaki diş çok daha kısa ve dişler

subulat. Korolla açık leylak ile açık mor-koyu mavi renkli, 6-12 mm; korolla borusu yaklaşık 4-7 mm uzunluğunda karın gibi şişkin; üst dudak yarı oraksı; stilus 7-14 mm, homostilus; anter 1-2 mm. Stamen tipi B. Tohum 4.91x4.00, subprolat, açık kahverengidir. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise meyve verir. Serpantin, kayalık yamaçlar ve kuru steplerde, 110-126 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [USSR, SOVIET ARMENIA] provincia Eriwán: pagus Mastara inter montes Alagäs (Alagöz) et Bugutlu, vi.1875, *G. Radde 195* (holo. LE, photo).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Leylak sokak, Sultañayırılıđı kiraz bahçeleri-üzüm bağları mevkie, taş yığınları, 37°23'37"K 40°40'42"D, 110-126 m, 14.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 208. Mardin: Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Leylak sokak, Sultañayırılıđı kiraz bahçeleri-üzüm bağları mevkie, taş yığınları, 37°23'37"K-40°40'42"D, 110-126 m, 13.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 226.

Çizelge 6. *S. brachyantha* subsp. *brachyantha* taksonunun morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	15-63.5	30-50	30-50
Yaprak boy-en	10-35 x 3-20	5-12(-20) x 0.8-3.5(-11)	5-12 x 0.8-4
Yaprak sapı boy	2-7.5	2-8	2-8
Çiçek sayısı	2-6	2-8	2-8
Brakte boy-en	14-20 x 7-24	12(-18) x 12(-20)	8-12 x 8-12
Çiçek sapı boy	2-4.5	2-3	2-3
Kaliks boy	6-11	8-13	8-13
Korolla boy	6-12	12 (yaklaşık)	-
Korolla tüpü boy	4-7	-	-
Filament	2-3.5	-	-
Anter	1-2	-	-
Stilus	7-14	-	-

Şekil 7. *Salvia brachyantha* subsp. *brachyantha* alttürünün arazide genel ve çiçek durumu görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

S. montbretii Benth. in Ann. Sci. Nat. ser. 2, 6: 42 (1836). (Şekil 8).

Sinonim: *S. montbretii* sensu Boiss., Fl. Or. 4: 611 (1879) p.p.

Çok yıllık. Gövdeler birkaç, dik, sağlam yapılı, 30-58 cm yüksekliğinde, genellikle dallanmamış, alt kısımda uzanan beyaz salgısız örümcek ağısı yünsü tüylü, yukarıda ise seyrek salgısız villos tüylü ile yoğun salgılı pilos tüylü, yeşilimsi-sarı, yukarı doğru morumsu renkli. Yapraklar basit, çoğunlukla tabanda yer alır, linear-oblong, 7-16x0.8-2.2 cm, belirsiz yaprak sapı dâhil, üstteki yapraklar yeşilimsi, alttakiler beyaz yünsü; kenarları bazen mantarlaşmış, dalgalıdır. Çiçek durumu halka dizilişli, yeşilimsi-morumsu renkli. Çiçekler halka dizilişli 4-8, açıkça birbirinden uzak. Brakteler açık bir şekilde kalikslerden daha uzun, ovat, ucu akuminat, 15-4x1-2 mm, yeşil ile morumsu, salgı tüylü ile beyaz yünsü tüylü; brakteoller yok. Çiçek sapları 1-5 mm uzunluğunda, genellikle pilos, dik. Kaliks tüpsü-ovat, 14-19 mm uzunluğunda, meyve halinde 19-22 mm uzunluğunda, yoğun salgı tüylü ile beyaz yünsü tüylü; dikensi uçlu dişlere sahip, üst-alt dudak ayrımı yok gibi. Korolla lavanta renkli, üst ve alt

dudağın dışı morumsu mavi, 14-23 mm uzunluğunda, üst dudak dışı basit tüylü; tüp düz, 7-18 mm uzunluğunda, biraz yukarıda karın gibi şişkin, tam olmayan bir halka; üst dudak oraksı; alt dudak beneksiz. B tipi stamenler, üst bağlayıcılar açıkça filamentlerden daha uzundur. Filamentler 4-7 mm; anterler 2-3 mm ve stilus ise 14-24 mm uzunluğundadır. Tohum 3.93x3.14, subprolat, sarımsıdır. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise meyve verir. Kayalık yamaçlar, nadasa bırakılan tarlalar, *Quercus brantii* topluluğu altı, yol kenarı yamaçlar, 950-1.100 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Türkiye C6 Gaziantep] ad Antab (Gaziantep), [1836], Montbret [1909] (K!).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Leylak sokak, Sultançayırılığı Hut Çiftliği arkası mevkii, kayalık yamaçlar, 37°23'48"K-40°39'59"D, 1.107 m, 12.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 206. Mardin: Artuklu, Hamzabey Mahallesi, Zinnar mevkii, yayla yolu, *Quercus brantii* topluluğu, yamaçlar, 37°22'41"K-40°41'13"D, 1.076 m, 22.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 217. Mardin: Midyat, Eskimidyat, Kooperatif caddesi-833 sokak mevkii, Çetintaş kalker madencilik yolu üzeri yol kenarı, 37°26'13"K-41°21'06"D, 969 m, 15.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 209. Mardin:

Artuklu, Hamzabey Mahallesi, Zinnar mevkii, yayla yolu, *Quercus brantii* topluluğu, yamaçlar, 37°22'41"K-40°41'13"D, 1.076 m, 13.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 225. Mardin:

Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Sultançayırılığı yolu üzeri, yol kenarı dağlık kesim, 37°23'09"K-40°39'02"D, 1.094 m, 20.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 234.

Çizelge 7. *S. montbretii* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	30-58	25-40(-60)	25-50(-65)
Yaprak boy-en	7-16 x 0.8-2.2	4-8 x 0,5-1	5-17,5 x 1-2.1
Çiçek sayısı	4-8	4-8	(2-)4-8
Brakte boy-en	15-4 x 1-2	20-30 x 25-35	18-30 x 18-35
Çiçek sapı boy	1-5	2-6	2-6
Kaliks boy	19-22	15-18	16-18
Korolla boy	14-23	-	20-25
Korolla tüpü boy	7-18	-	10-15
Filament	4-7	-	3 (yaklaşık)
Anter	2-3	-	2-3
Stilus	14-24	-	20-30

Şekil 8. *Salvia montbretii* türünün arazide genel ve çiçek durumu görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Güneydoğu Anadolu.

S. palaestina Benth., Lab. Gen. Sp. 718 (1835). (Şekil 9).

Sinonim: *S. lorentii* Hochst. in Lorent, Wanderungen 333 (1845).

Çok yıllık. Gövdeler çok dallı, dik, morumsu, 23-75 cm yüksekliğinde, dört köşeli, ortada hâkim ana gövde ve yukarıda dallanma, alt kısımda uzun salgısız düz kaba tüylü, yukarıda yoğun salgılı pilos tüylü ve arada az da olsa salgısız düz tüylerde yer alır. Yapraklar basit, pinnatilobat aşağıda lirat

(anahtar), geniş ovat-oblong, 4-13.5x1.5-5 cm, tomentos (keçimsi tüylü), genç bireylerde ipek tüylü (sericeous), pürüzlü-kırıksık; kenarları girintili-çıkıntılı (eros); yaprak sapı 3-16 cm uzunluğunda. Çiçeklenme eksenini panikulat. Çiçekler halka dizilişli 2-6, açıkça birbirinden uzak. Brakteler genişçe ovat, akuminat, 9-15x4-12 mm, uzun tüylü papillalı-salgılı, genellikle pembe veya mor ve bazen yeşil renklidir. Çiçek sapları 2-5 mm uzunluğunda, dik-yayık. Kaliks tüpsü, genellikle pembe veya mor ve nadiren yeşil, 7-23 mm uzunluğunda, meyve halinde 17-25 mm uzunluğunda, geniş, uzun salgı tüylü papillalı-salgılı; üst dudak eşit uzunlukta üç dişli, dikencikli.

Korolla lila veya beyazımsı-lila, 16-25 mm uzunluğunda, üst dudakın dışı basit tüylü; korolla tüpü 6-13 mm uzunluğunda, düz, yukarıda karın gibi şişkin, pulcuksuz; üst dudak oraksı. B tipi stamenler, üst bağlayıcılar açıkça filamentlerden daha uzundur. Filamentler 5-25 mm; anterler 4-30 mm ve stilus ise 2-36 mm uzunluğundadır. Tohum 3.09x2.61, subprolat, mat kahverengi-sarımsıdır. Nisan-mayıs aylarında çiçeklenir, haziran-temmuz aylarında ise meyve verir. Kayalık yamaçlar, ekili alanlar, yol kenarı yamaçlar, 550-1.000 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Lübnan] Filistin Arvis şehri, N. Bove (holo. G!).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Dara Mahallesi, mahalle çevresi tarla içi, tarla kenarı, 37°10'25"K-40°56'30"D, 559 m, 11.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 205. Mardin: Artuklu, Hamzabey Mahallesi, Çağlar-Hamzabey yolu, yol kenarı, 37°21'46"K-40°42'09"D, 958 m,

22.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 215. Mardin: Kızıltepe, Uluköy-Ayaz mahalleleri arası yol kenarı kayalık yamaçlar, 37°18'09"K-40°37'23"D, 737 m, 25.05.2019,

F.MunganKılıç&M.Kılıç 201. Mardin: Mazıdağı, Ömürlü mahallesi, Mardin'e 39 km kala levhası mevkii, yol kenarı, kayalık yamaçlar, 37°31'00"K-40°31'00"D, 924 m, 16.06.2019,

F.MunganKılıç&M.Kılıç 213. Mardin: Midyat, Eskimidyat, Kooperatif caddesi-833 sokak mevkii, Çetintaş kalker madencilik yolu üzeri yol kenarı, 37°26'13"K-41°21'06"D, 969 m, 15.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç

209. Mardin: Artuklu, Eski Kale Mahallesi, mahalle girişi yolu, yol kenarı yamaçlar, 37°18'10"K-40°46'05"D, 937 m, 21.05.2020,

F.MunganKılıç&M.Kılıç 238. Mardin: Mazıdağı, Yeşilköy-Mardin arası, yol kenarı, 37°35'11"K-40°29'56"D, 818-961 m arası, 22.05.2020,

F.MunganKılıç&M.Kılıç 240.

Çizelge 8. *S. palaestina* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	23-75	30-60	20-60
Yaprak boy-en	4-13.5 x 1.5-5	5-3 x 1.5-7	4.5-15 x 1.5-7
Yaprak sapı boy	3-16	3-13	2.5-15
Çiçek sayısı	2-6	2-6	(2-)3-6
Brakte boy-en	9-15 x 4-12	15 x 18 (yaklaşık)	15-25 x 10-20
Çiçek sapı boy	2-5	2-5	2-5
Kaliks boy	17-25	15-17	17-25
Korolla boy	16-25	25 (yaklaşık)	20-35
Korolla tüpü boy	6-13	-	10-20
Filament	5-25	-	2-3
Anter	2-36	-	3-4
Stilus	4-30	-	25-45

Şekil 9. *Salvia palaestina* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.
 Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).
 Türkiye'deki yayılışı: Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Akdeniz.
S. syriaca L., Systema ed. 10: 854 (1759).
 Ic: Boul., Fl. Lib. Syr. t. 351 (1930). (Şekil 10).
 Çok yıllık; rizomlu, keskin kokulu. Gövdeler, dik, ortada hâkim ana gövde, genelde yukarıda dallı, belirgin dört köşeli, 26-43 cm yüksekliğinde, sarımsı yeşil renkli, altta salgısız havlı-villos tüylü, yukarıda daha yoğun az da olsa salgılı. Yapraklar basit, ovat, kordat, 8-13.4x4-8.5 cm, kısa salgısız veya salgılı havlı tüylü ile alt kısımda sapsız guddeli, yüzeyi oymalı ve damarlar belirgin, kenarları pürüzlü-kırıksık, hafif girintili-çıkıntılı ve testere dişli; yaprak sapı 1.5-5.5 cm uzunluğunda. Çiçekler halka dizilişli (2-)4-6, aralıklı. Brakteler geniş ovat, akuminat, sarımsı yeşil renkli 2-8x2-10 mm. Çiçek sapları 2-7 mm uzunluğunda, dik-yayık. Kaliks tüpsü, 6-11 mm uzunluğunda, sarımsı yeşil renkli, meyve halinde nadiren genişler, yoğun salgısız veya salgılı havlı tüylü; üst dudak düz, üç dişli. Korolla beyaz, 8-18 mm; tüp düz, içi tüsüz, 6-14 mm; üst dudak, düz ile hafif oraksı, dış yüzeyi tüylü; alt dudak kenarları bazen lila renkli, dış yüzeyi tüylü. Stamen tipi B. Filamentler 9-10 mm; anterler 2-3 mm ve stilus ise 7-14 mm uzunluğunda ve beyaz ile mor-lila renklidir. Tohum 3.18x2.36, prolat, kahverengidir. Mayıs ayında çiçeklenir, haziran ayında ise

meyve verir. Kiraz bahçeleri, üzüm bağları, taş yığınlar, nadasa bırakılan tarlalar, 950-1.126 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: Belirtilmemiş (Hb. Linn. 42/15!).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Sultanköy Mahallesi, Leylak sokak, Sultaçayırılığı kiraz bahçeleri-üzüm bağları mevkii, taş yığınları, 37°23'37"K-40°40'42"D, 1.126 m, 14.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 208. Mardin: Mazıdağı, Derik-Mazıdağı yolu, Enginköy erozyon kontrolü sahası üst mevkii, Radyo televizyon istasyonu alt mevkii, menengiç-üzüm bahçeleri arası, 37°27'41"K-40°26'55"D, 1.089 m, 16.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 212. Mardin: Midyat, Cumhuriyet mahallesi, Adnan Aslan caddesi üzeri mevkii, üzüm bağları, 37°25'45"K-41°21'30"D, 950 m, 15.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 210. Mardin: Artuklu, Yüce mahallesi, Şeyhmusa'ya doğru yol kenarı üstü otsu bitkiler arası, 37°27'19"K-40°36'59"D, 996 m, 04.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 223. F.MunganKılıç&M.Kılıç 226. Mardin: Artuklu, Hamzabey Mahallesi, toprak yol kenarı, 37°21'52"K-40°41'36"D, 961 m, 17.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 231. Mardin: Artuklu, Nur Mahallesi, Akreşa geçidi-Mardin yönü, Akbağ mahallesi yolu üzeri üzüm bağları içi, çit kenarları, 37°22'10"K-40°38'32"D, 971 m, 20.05.2020, F.MunganKılıç&M.Kılıç 237.

Çizelge 9. *S. syriaca* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	26-43	30-60	30-50(-80)
Yaprak boy-en	8-13.4 x 4-8.5	6-13 x 4-8	5-17 x 3-10.5
Yaprak sapı boy	1.5-5.5	3-6	3-6.5
Çiçek sayısı	(2-)4-6	4-6	4-6
Brakte boy-en	2-8 x 2-10	5 x 5 (yaklaşık)	4-5 x 3-5
Çiçek sapı boy	2-7	3-4	3-8
Kaliks boy	6-11	5-7	5-10
Korolla boy	8-18	10 (yaklaşık)	8-12
Korolla tüpü boy	6-14	-	-
Filament	9-10	-	-
Anter	2-3	-	-
Stilus	7-14	-	-

Şekil 10. *Salvia syriaca* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Tüm Türkiye.

Seksiyon 4: *Hemisphace* Benth. Lab. Gen. Sp. 310 (1833).

S. russellii Benth. in DC., Prodr. 12: 357 (1848). (Şekil 11).

Çok yıllık. Gövdeler dik, yerden yükselici, genellikle dallanmamış, çok sayıda, 25-77 cm yüksekliğinde, dört köşeli, odunsu rizomlu kökten yükselir, salgısız havlı tüylü. Yapraklar basit, linear-oblong, bazen tabanda subliat veya derin loblu, 4-14 x 1-3 cm, salgısız pilos ve özellikle damarlarda çok sayıda sapsız guddeli, hafifçe pürüzlü, kenarları kamamsı; yaprak sapı 2-8 cm uzunluğunda. Çiçekler halka dizilişli 20-30, açıkça birbirinden aralıklı. Brakteler 1-6 x 2-8 mm, ovat-akuminat. Çiçek sapları 2-6 mm uzunluğunda, dik-yayık. Kaliks tüpsü, 5-7 mm uzunluğunda, morumsu-koyu mor

renkli, salgısız pilos ve sapsız guddeli tüylü, meyve halinde ovat, üst dudak konkav-iki oluklu, üç dişli, uçları küt. Korolla menekşe mavisi renkli, 7-13 mm uzunluğunda; ters V-şekilli, halkalı, tüp düz, 4-9 mm uzunluğunda; üst dudak düz, yassı, tabanda daralmış. Stamen tipi C. Filamentler 2-3.5 mm; anterler 13-20 mm ve stilus ise 9-16 mm uzunluğundadır. Tohum 3.02x1.78, prolat, kahverengidir. Haziran ayında çiçeklenir, temmuz ayında ise meyve verir. Tarla, bahçe, nadasa bırakılan tarlalar, meyan topluluğu içi, yol kenarı, üzüm bağları, 950-1.003 m yükseklikleri arasında yayılış gösterir.

Tip: [Suriye] Halep civarı, *Russell* (holotip BM).

Bu çalışmada elde edilen kayıtlar: C8 Mardin: Artuklu, Hamzabey Mahallesi, Çağlar-Hamzabey yolu, tarla, bahçe, 37°22'18"K-40°42'09"D, 972 m, 09.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 203. Mardin: Midyat, Cumhuriyet

mahallesi, Adnan Aslan caddesi üzeri mevkii, üzüm bağları, 37°25'45"K-

41°21'30"D, 950 m, 15.06.2019, F.MunganKılıç&M.Kılıç 210.

Çizelge 10. *S. russellii* türünün morfolojik ölçümleri önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında

Morfolojik Özellikler	Bu çalışma	Türkiye Florası (1982)	Kahraman (2011)
Gövde boyu	25-77	20-60	20-60
Yaprak boy-en	4-14 x 1-3	5-8 x 1	5-8 x 1-1.5
Yaprak sapı boy	2-8	2-8(-10)	2-8(-10)
Çiçek sayısı	20-30	20-30	20-30
Brakte boy-en	1-6 x 2-8	6x2 (yaklaşık)	5-6 x 1.8-2
Çiçek sapı boy	2-6	2-6	2-6
Kaliks boy	5-7	6 (yaklaşık)	5-7
Korolla boy	7-13	10 (yaklaşık)	8-10
Korolla tüpü boy	4-9	-	-
Filament	2-3.5	-	-
Anter	13-20	-	-
Stilus	9-16	-	-

Şekil 11. *Salvia russellii* türünün arazide genel ve çiçek yakın görünümü

Fitocoğrafik bölgesi: İran-Turan elementi.

Tehlike kategorisi: Yaygın (LC).

Türkiye'deki yayılışı: Tüm Türkiye (Karadeniz hariç).

Bu çalışmada *Salvia* seksiyonunda yer alan *S. macrochlamys*, *S. trichoclada*, *S. suffruticosa*, *S. bracteata* türleri; *Hymenosphace* seksiyonunda yer alan *S. multicaulis* türü; *Aethiopsis* seksiyonunda yer alan *S. syriaca*, *S. montbretii*, *S. palaestina*, *Salvia brachyantha* subsp. *brachyantha* taksonları ve *Hemisphace* seksiyonunda yer alan *S. russellii* türü morfolojik yönden ayrıntılı olarak incelenmiştir. İncelenen taksonların morfolojik özelliklerinden bazıları Türkiye

Florası'nda (Hedge, 1982) ve bölgede yapılan tez çalışmasında (Kahraman, 2011) yer alan bilgiler ile uyum gösterse de bazı özelliklerin farklı olduğu görülmüştür.

Hedge (1982), tüm taksonlara ilişkin bitki kısımlarının ölçümlerini yapmış fakat brakte, filament, anter ve stilus ölçümlerini yapmamıştır. Kahraman (2011), ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösteren *Salvia* taksonlarını çalışmış fakat Mardin ilinde yayılış gösteren tüm taksonları toplayamamış. Bazı ölçümler arasında farklılıklar görülmüş ve taksonlar bu açıdan daha detaylı incelenmiştir (filament, anter, stilus vb.).

Ayrıca Türkiye Florası'nda (Hedge, 1982) *S. bracteata*, *S. suffruticosa* ve *S. trichoclada* türlerinin benzer oldukları, birbirlerinden ayırmakta zorluk

çekildiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada, türlerin morfolojik karakterlerinin ve ölçümlerinin farklı olduğu görülmektedir (Çizelge 11).

Çizelge 11. *S. bracteata*, *S. suffruticosa* ve *S. trichoclada* türlerinin morfolojik ölçümlerinin karşılaştırılması

Morfolojik Özellikler	<i>S. bracteata</i>	<i>S. suffruticosa</i>	<i>S. trichoclada</i>
Gövde boyu	45-93	23-50	30-85
Yaprak boy-en	2.5-8 x 1.5-4	3-4.5 x 1-1.5	2-5.5 x 1.2-2.5
Yaprak sapı boy	1-5,5	0.5-1.5	2-6
Çiçek sayısı	5-10	2-8(-10)	2-8
Brakte boy-en	15-45 x 1-2	2-3.5 x 0.8-1	2-3.5 x 1-1.5
Çiçek sapı boy	1-5	2-7	2-6
Kaliks boy	13-20	10-15	15-23
Korolla boy	15-31	15-26	20-36
Korolla tüpü boy	10-18	10-16	10-22
Filament	4-8	2-4	3-5
Anter	2-4	2-4	2-3
Stilus	23-34	20-32	21-37

Araştırma alanında *Salvia* cinsinin 4 seksiyonuna ait 10 takson tespit edilmiştir. Belirlenen taksonların fitocoğrafik bölgelere göre dağılımı, tüm taksonlar İran-Turan elementidir (Davis, 1985; Güner ve ark., 2012). Ayrıca tüm taksonlar LC (en az endişe verici) alt kategorisindedir. Taksonların tamamının bölgedeki popülasyonları iyi denebilecek durumdadır (*S. brachyantha* subsp. *brachyantha* taksonu hariç çünkü araştırma alanında yalnızca bir lokalitede tespit edildi). Zira söz konusu taksonlar, ülkemizde özel koruma statüsü gerektirmeyen, durumları şimdilik tehlike altında olmayan, herhangi bir koruma gerektirmeyen ve üçten fazla farklı lokalitede popülasyonları bilinen taksonlardır (Ekim ve ark., 2000; IUCN, 2001).

SONUÇ

Çok kısa zaman aralıklarında yeni bitkilerin keşfedildiği Türkiye Florasının korunması, bitki biyoçeşitliliğinin ortaya konması ve ekonomik değeri olan bitkilerin ülkeye katkılarının ortaya

çıkartılması açısından bitkisel araştırmaların önemi çok fazladır ve bu çalışmaların artarak devam etmesi gerektiği de elzemdir. Bu çalışma da bu zenginliği ortaya çıkaran çalışmalardan biridir. Sahip olunan bu bitkisel zenginliklerin tanınması, korunması ve onlardan daha iyi yararlanabilmek için yerel halkın bilimsel yöntemlerle aydınlatılması gerekmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda alanda belirlenen taksonların risk kategorilerinde herhangi bir değişiklik önerilmemektedir. Bölgede az popülasyona sahip taksonlar olmak üzere tüm bitkiler açısından, ormanların tarım alanlarına dönüştürülmesi, otlama, şehirleşme, tarımsal faaliyetlerde kullanılan kimyasal maddeler ve orman yangınları gibi potansiyel tehdit unsurları söz konusudur. Sonuç olarak; Türkiye'nin sahip olduğu biyolojik zenginliklerin tanınmasına, korunmasına ve konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalara katkıda bulunulacağı, bu seçicilik ve titizlikle yapılacak olan çalışmalar biyoçeşitliliğin korunmasına da yardımcı olmuş olacaktır.

AÇIKLAMA

Bu çalışma MAÜ. BAP.18.KMYO.043 nolu proje ile destekleyen Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2020. Artuklu İlçesi, <http://www.artuklu.bel.tr>, (Erişim Tarihi: 28.05.2020).
- Albayrak, S., Aksoy, A., Hamzaoğlu, E. 2008. Determination of Antimicrobial and Antioxidant Activities of Turkish Endemic *Salvia halophila* Hedge. Turkish Journal of Biology, 32: 265-270.
- Davis, P.H. 1985. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Edinburg University Press, Edinburg.
- Demir, M.M. 2010. Mardin Şehri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 133.
- Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z., Adıgüzel, N. 2000. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler). Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ankara.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M.T. 2012. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırma Derneği Yayını, İstanbul.
- Hedge, I.C. 1982. The Flora of Turkey and the East Aegean islands vol.7. edited by P.H.DAVIS D.Sc. Professor of Taxonomic Botany assisted by J. R. Edmondson. Ph.D. R. R. Mill, Ph.D. and Kit Tan, Ph.D. SERC Research Assistants. British Library Cataloguing in Publication Data. Edinburgh at the University Press.
- IUCN Species Survival Commission. 2001. IUCN Red List Categories and Criteria. Approved by the 51 st meeting of the IUCN Council, Version 3.1 Switzerland: Gland.
- Kahraman, A. 2011. Morphology, Anatomy And Systematics Of The Genus *Salvia* L. (Lamiaceae) In East And Southeast Anatolia, Turkey. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyolojik Bilimler Bölümü, Ankara, 360.
- Kahraman, A., Celep, F., Doğan, M. 2009. Morphology, Anatomy and Palynology of *Salvia indica* L. (Labiatae). World Applied Sciences Journal, 6(2): 289-296.
- Temel, M. 2000. Batı Anadolu Bölgesinde Yayılış Gösteren *Origanum* L. Türleri Üzerinde Biyosistematik Çalışmalar. Doktora Tezi, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 219.
- Tutin, G.T., Burges, N.A., Chater, A.O., Edmondson, J.R., Heywood, V.H., Moore, D.M., Valentine, D.H., Walters, S.M., Webb, D.A. 1980. Flora Europaea. Cambridge Univ. Press., Cambridge, England.